

บทคัดย่อ

โครงการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมต่อการฟื้นฟูป่าเขากระทุงเพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรป่าของชุมชนชายแดนไทย – กัมพูชาย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการจนแล้วเสร็จ เกิดผลเป็นรูปธรรมสรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพฐานทรัพยากร รูปแบบการจัดการ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเขากระทุง และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

1.1 สถานภาพฐานทรัพยากรในพื้นที่ป่าเขากระทุง

ลักษณะทั่วไปป่าเขากระทุง พบว่าป่าเขากระทุงในอดีตมีสภาพเป็นป่าเต็งรังสลับป่าดิบแล้ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น มีเรือนยอดขึ้นเบียดเสียดแน่นทึบขึ้นปกคลุมพืชที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความชื้นค่อนข้างสูง ประกอบไปด้วยด้วยพรรณไม้ที่เด่นๆ คือ ยางโดน ยางนา กระบาก ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง เชื่อม เต็ง มะค่าโมง มะค่าแต้ ประดู่ พยุง เป็นต้น และเป็นป่าแหล่งต้นน้ำ 2 สาย คือ ห้วยลำนางรอง ห้วยคลองมะนาว ไหลหล่อเลี้ยงชาวบ้านในเขตใกล้เคียงและไหลลงสู่แม่น้ำมูลต่อไป

ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์ป่า

ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ป่าเขากระทุงในอดีตเป็นป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น

ทรัพยากรสัตว์ป่า พบว่า อดีตป่าเขากระทุงเคยเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เช่น นกนานาชนิด กระต่าย เต่า กระรอก กระแต ตะกวด กระเจิง นมู หมีป่า ลิง ชะนี หมาใน เก้ง กวาง เลียงผา หมี เสือ เป็นต้น ปัจจุบันป่าไม้ถูกทำลายมากแต่ยังมีสัตว์ป่าที่ยังพอมิเห็นอยู่บ้าง เช่น นกแก้ว นกเขา นกเอี้ยง กระต่าย เต่า กระรอก กระแต หมีป่า เก้ง แต่ก็เหลือน้อยมากแล้ว

1.2 รูปแบบการจัดการ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเขากระทุงและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบการใช้ประโยชน์ในป่าเขากระทุงของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นการเก็บหาของป่าชนิดต่างๆ ตามฤดูกาลทั้งใช้เป็นอาหารบริโภคในครอบครัว อาทิ ผักป่าต่างๆ เห็ดดิน เห็ดป่า ตามแต่จะหาได้ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านยืนยันว่ามีปริมาณลดลงมาก ส่วนการใช้ประโยชน์อื่นๆ ก็มี อาทิ ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย หรือใช้เป็นที่จำศีล ภาวนาของพระธุดงค์ หรือเป็นจุดชมวิว เป็นต้น ดังรายละเอียดในตารางปฏิทินชนิดผลผลิตจากป่า

2. ศึกษามูลค่าของป่าเขากระทุงที่มีต่อชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

2.1 มูลค่าของป่าเขากระทุงทางด้านเศรษฐกิจ

ทรัพยากรธรรมชาติจากป่า ถูกใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งอาหาร และการใช้สอยอื่นๆ เพื่อการดำรงชีวิตในครัวเรือน ยารักษาโรคและอาหารที่เกิดโดยธรรมชาติตามป่า และหัวไร่ปลายนา ที่สาธารณะทั่วไป มีศักยภาพในเชิงการค้าเป็นอย่างสูง ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งช่วยเสริมรายได้ได้อย่างดีของการเก็บหาของป่า โดยมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 200-400 บาทต่อวัน

2.2 มูลค่าของป่าเขากระทุงทางด้านสังคม

การพึ่งพาทรัพยากรอย่างหลากหลายในรูปแบบต่างๆ มีการตั้งบ้านเรือนกันเป็นกลุ่ม เป็นพื้นที่รองรับการโยกย้ายถิ่นฐานในช่วงตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2513 จนถึง ปี พ.ศ. 2517 เป็นจำนวนมาก เกิดการผสมผสานอยู่ร่วมกันของคนและชุมชนหลายเผ่าพันธุ์ ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์ก็ยังคงปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมเดิมของตัวเอง รวมทั้งการพูดภาษาถิ่นเดิมของตัวเองในหมู่พวกของตัวเอง

2.3 คุณค่าของป่าเขากระทุงทางด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจ้าพ่อสีชมพู ชุมชนบ้านโนนดินแดงมีความเชื่อเหมือนกันว่า เจ้าพ่อสีชมพู เจ้าป่า เจ้าเขา ผีป่า ได้ปกป้องรักษาชาวบ้านโนนดินแดงทุกคน แต่ความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจ้าพ่อสีชมพู เจ้าป่า เจ้าเขา ผีป่า มีความสำคัญอย่างไรในเรื่องป่า ต้องเข้าใจว่าเมื่อพูดถึงชุมชน ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะแค่ป่าที่เป็นรูปธรรม คือ พื้นที่ที่ต้นไม้ พืช สัตว์และแมลงต่างๆ อาศัยอยู่เท่านั้น ป่าที่แท้จริงแล้วคือ วิถีชีวิต ของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำมาหากิน เรื่องระบบครอบครัวเครือญาติ เรื่องของโครงสร้าง อำนาจและกฎระเบียบต่างๆ เหล่านี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อธิบายและเกี่ยวพันซึ่งกันและกันความเชื่อเรื่องผีนางไม้ เทวดาอารักษ์ผู้รักษาป่า

3. ศึกษาชนิดพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมในการฟื้นฟูป่าเขากระทุงเพื่อสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรของชุมชนให้ยั่งยืน

3.1 ชนิดพันธุ์ไม้ท้องถิ่นในป่าเขากระทุง

จากการสำรวจของทีมวิจัยร่วมกับผู้รู้ คนเฒ่า คนแก่ตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งชุมชนที่เคยเห็นสภาพก่อนการเปลี่ยนแปลงของป่าเขากระทุง ได้ร่วมนำเสนอพบว่าแต่เดิมป่าเขากระทุงมีสภาพเป็นป่าไม้หนาทึบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขนาดนาชนิด หลากหลายประเภท ทั้งไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ไม้พุ่ม ไม้เถาวัลไม้ล้มลุก อยู่คละเคล้ากัน โดยสามารถแยกสภาพป่าออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ เขตพื้นที่ที่เป็นป่า

ดิบสลับป่าดิบแล้ง จะอยู่บริเวณหุบห้วยและพื้นที่เป็นป่าโคกหรือป่าเต็งรังซึ่งมักจะอยู่ที่สูงขึ้นถัดจากป่าดิบแล้งขึ้นไปจนถึงสันเขา

4. ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการฟื้นฟูป่าเขากระทุงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรป่าของชุมชนโนนดินแดงอย่างยั่งยืน

เนื่องจากการดำเนินงานวิจัยของโครงการในระยะที่ 2 ประสบกับปัญหาการบริหารจัดการที่วิจัยจึงไม่ได้มีการทดลองปฏิบัติในการฟื้นฟูอย่างชัดเจนมากนัก แต่การวิจัยได้มีการประชุมร่วมกันและมีข้อเสนอต่อแนวทางในการฟื้นฟูป่าเขากระทุงอย่างมีส่วนร่วม 2 แนวทาง คือ แนวทางแก้ปัญหการฟื้นฟูป่าเขากระทุงกับหน่วยงานและ แนวทางแก้ปัญหการฟื้นฟูป่าเขากระทุงกับชุมชน